

GÖMÖRI GYÖRGY (1934) | London

GÖMÖRI GYÖRGY

Kerényi Frigyes: egy polonofil magyar költő

Kevesen tudják, hogy az ötvenhatos magyar emigrációnak volt Oxfordban egy kérészetletű, de sokszínű folyóirata, az Eszmélet. Első száma sokszorosítva, a második nyomtatásban jelent meg 1959-ben, a harmadikra pedig már nem futotta a pénzünkből. Szerkesztőként a lapon a Lukács-tanítvány filozófus Mészáros István van feltüntetve, de a szerkesztés oroszánrészét a „párizsi” Márton László végezte (később ment át Oxfordból Párizsba, s csinált ott karriert). Ez a lap most azért jutott eszembe, mert a második számba belekerült egy tanulmányom Kerényi Frigyesről, Petőfi barátjától, akiben én akkor – Batsányira nem gondolva – az első magyar emigráns költőt láttam, és mint ilyent méltattam.

Kerényi Frigyes Christmannak született, eperjesi német kereskedő családból, 1822. január elején, és csak 1842 szeptemberében vette fel új magyar nevét. Kezdetben latinul és németül verselt, de Pákh Albert szerint egyetlen német versét sem adta közre. Magyarul Bajza és Vörösmarty epigonjaként eleinte jól csengő, de szokványos verseket írt, s bár ezeket (egy ideig Vidor Emil álnéven) közölte az Athenaeum, nem keltettek különösebb feltűnést. Két verseskötete jelent meg (már Kerényi néven) 1844-ben és 1846-ban, ezekbe fölvelt versfordításokat is németből: Schiller, Uhland, Rückert, Lenau és Eichendorff mellett Heinét is fordított, gondolom, az elsők közt Magyarországon. És mint ez látható több verséből, ő is nagyra tartotta és (németből?) fordította a kor egyetemes költő-hősét, Lord Byront. Kerényi nevét a korabeli magyar olvasóközönség alighanem akkor ismerte meg, amikor az költői versenyre vállalkozott Petőfi Sándorral és Tompa Mihállyal. Ennek eredménye lett *Az erdei lak*, ami csak arra volt jó, hogy Kerényi bizonyítsa, ha nem is Petőfi, de Tompa akkori színvonalán tud verselni.

Miért érdekelt annyira Kerényi Frigyes emigrációm első éveiben? Nemcsak „száműzött” volta miatt (állítólag elsősorban hozzá intéződött a komor költői szózat: „szivet cseréljen, ki hazát cserél”), hanem azért is, mert egyetlen magyar költő sem reagált annyi versben a lengyelek sorsára, mint ő. Költői bemutatkozása idején még friss volt az emberek emlékezetében az 1830–31-es lengyel szabadságharc bukása és az azt követő megtorlás, a lengyelek ezreinek száműzetése Szibériába, illetve tömeges emigrációja nyugati országokba, és bár Vörösmartyt és másokat is megkísértett a „nemzethalál” gondolata, az újabb hazai politikai események mintegy elfedték a lengyel ügyet. Az eperjesi Kerényinek viszont, aki nemcsak hogy bizonyosan találkozott lengyel menekültekkel, de maga is járt Dél-Lengyelországban,¹ számos verse reagál arra, amit ő „lengyel sorsnak” vél, kiemelve Tadeusz Kościuszko alakját.

Az első ilyen vers címe *Lengyel hang*, amit azonnal követ a *Kościuszko 1816*. Utóbbi szomorú leírása annak, ahogy a Svájcban élő aggastyán, a korábban körülrajongott hazafi és hadvezér kevéssel halála előtt (1817-ben halt meg) megsiratja saját sorsát – kettős száműzött lett, mert nemzetének már nincsen szüksége rá.² Ezt egy hosszabb, háromrészes ballada követi egy Jelva nevű száműzött asszonyról, aki a „jégházában”, vagyis Szibériában hal meg, ugyancsak száműzetésben.³ Kerényi amikor lengyelekről ír, rendkívüli empátiával éli bele magát a száműzöttek szerepébe. A *Lengyel temetkezés* című vers például egy öreg „rabmadárról” szól, aki megőrül, és olyan magányosan hal meg Szibériában, hogy nincsen, aki eltemesse – sűrű hó lepi be tetemét.⁴ Ennél kevésbé lesújtó, bár szomorú a bujdosó lengyel monológja, a *Lengyel vándordala*: „Elhagyám én a hazának / Rónatájait, / Hol nagy sírhalom takarja / Üdvöm romjait.”⁵

Ez a „nagy sírhalom” nem más, mint a Krakó közelében ma is létező, 326 méter magas mesetárséges domb, a Kopiec Kościuszki, amit 1820 és '23 között emelt a lengyel nép a száműzött szabadsághős emlékére, közmunkával és közadakozásból. Nem tudni pontosan, mikor járt itt Kerényi, talán nyugat-európai útja kezdetén, mindenesetre *Kościuszko halmán* című, változatlanul borongós hangulatú verse jelzi, hogy útba ejtette ezt a különleges nemzeti emléket, amit két másik, prehisz-

torikus időben keletkezett halom (Wanda és Krakus halma) mellé emeltek a nemzeti függetlenségük elvesztésébe bele nem törődő és Krakkó város különleges helyzetét kihasználó lengyelek.⁶

A lengyel sorsra élénken reagáló költő mintha zsigereiben érezné az orosz imperializmus fenyegetését. 1842-ben ellátogat a Balatonhoz, és Tihany mellett kipróbálja a már akkor híres visszhangot. Az erről írt vers harmadik versszakában Kerényi a reformkorban népszerű mondatot – „A honnak élni kell!” – kiabálja bele a visszhangba, de (gondolom azért, mert ez a mondat túl hosszú) nem hallja vissza saját szavait, ezért ezzel a baljós gondolattal vagy inkább jóslattal zárja a verset: „Éjszak felől kemény a szél, / Csak az ne szórja szét!”⁷

Mármint a megújuló hont és annak lakóit. Kerényi későbbi sorsa bizonyítja, hogy az orosz csapatok közreműködésének köszönhetően az „északi szél” Világos után a magyarokat eléggé szét-szórta. De még 1844 után is találunk olyan verset tőle, ahol lengyelbarátsága személyes szinten manifesztálódik. Ennek a versnek a címe *P. emléklapjára*, és egy lengyel menekülttel vagy emigránssal való találkozásról szól, ami Kerényi külföldi utazásai közben, alighanem a Balti-tenger partján történt. Utolsó négy empátiás sorát érdemes idézni: „Hozzám tévedt komoly idegen! / Szomszédom vagy: sorsod ismerem! / Bárhova fuss megnyugvás után – / Lengyel ember zúgó óceán!”⁸

Van azonban Kerényinek egy verse, ami, meglehetősen fontos adalék egy híres, emblemikus Petőfi-vers keletkezéséhez. Mint tudjuk, Kerényi Frigyes Petőfi Sándorral annak 1844-es felvidéki látogatása során barátkozott össze, addig csak egymás verseit ismerték. Politikai nézeteik hasonlóak lehettek, mind a ketten olyan reformokat vártak, amelyek kiterjesztik a szabadságjogokat. De mint Kerényi *Emlékkönyvbe* című, a szakirodalom által elhanyagolt verse mutatja,⁹ hozzá képest Petőfi gyorsan radikalizálódott, alighanem az 1846-os galíciai nemesi felkelés kudarca, illetve az ottani paraszttal való vérbe fojtása után. De lássuk magát a hatsoros verset, amiben Kerényi Frigyes megfogalmazza költői programját, dőlt betűimmel kiemelve azokat az értékeket, amikre szüksége van, s amiket követni kíván: „Hölgy kell nekem, pár hú baráti lélek, / *S polgárszabadság* levegő gyanánt. / *Barátom* van, szabadságot remélek, / *S a pajzán szerelem* régóta bánt. / Szívünkben hordván e szent háromságot, / Reá sem érünk hinni jobb világot!”¹⁰

Ez egy olyan emlékkönyvi vers, aminek ismeretlen címzettjénél fontosabb költői programja, illetve Kerényi értékrendszerének felvázolása. A kor konvenciói miatt első helyen áll a „hölgy”, jóllehet ez ennél a költőnél általában a másik két követelmény után következett, hiszen életművében alig találunk igazán szenvedélyes szerelmes verset. Viszont a „polgárszabadság” azért érdekes, mert ez egy felvidéki város lakosának létszükséglete, olyan polgáré, aki a szabadságjogok fokozatos kiterjesztését várja el a nemességtől. Mint tudjuk, még az 1843–44-es országgyűlésen is heves viták dúltak a vallási emancipáció körül, és a konzervatív többség még megakadályozta a városok országgyűlési képviseletét,¹¹ tehát ekkor még a legjobb esetben is csak „fontolva haladásról” lehetett beszélni.

Különösen fontos Kerényinek a barátság, az, hogy se mint költő, se mint ember ne érezze magát elszigeteltnek, magányosnak. Pár évig segítette ebben kapcsolata az „eperjesi körrel” (tagjai a többi közt Sárosi Gyula és Lisznai Kálmán voltak), de igazán a Petőfivel és Tompával kötött barátság révén gondolhatta, hogy a kor fiatal költőinek élvonalába került. Viszont Petőfi csakhamar feláldozta legtöbb barátságát, egyrészt a szerelemért – beleszeretett Szendrey Juliába, és ez háttérbe szorította az összes férfi barátot –, másrészt politikai meggyőződése, radikalizálódása miatt. Tudjuk, hogy Vörösmartyt 1848-ban versben támadta meg, és még legrégebb barátjával, a szelíd Jókai Mórral is össze tudott veszni. Talán nem tévedünk, amikor azt állítjuk, Kerényi „szentháromságát” Petőfi 1845-ben még elfogadja, de csakhamar lebontja és hevesen átírja, méghozzá az ismert dualitással: „Szabadság, szerelem, / e kettő kell nekem!” És nem csinál belőle titkot, hogy az utóbbit is hajlandó feláldozni az előbbiért.

Politikailag Kerényi együtt halad Petőfivel 1848-ig, tagja a Tizek Társaságának, és a szabadságharcból is kiveszi a részét, Eperjesen és később Pesten. De nem hangadó személyiség, nem ír harcra lelkesítő verseket, és emiatt nem is állítják később bíróság elé. Viszont nem érzi magát jól az éppen hogy megtalált és az orosz katonai túlerő által levert, „lengyelesített” hazában. Ezért 1850 áprilisában a kivándorlás mellett dönt, és meg sem áll Amerikáig. Ebben a döntésében nyilvánvalóan szerepe van az abaúji birtokán való rossz gazdálkodásának, illetve a háborús események pusztításának; annak,

hogy – mint Radnóti írja Pákh Albert alapján – „vagyonának csak romjai maradtak”.¹² Viszont egy másik tényező, hűsége a szabadságharc eszményeihez, valamint személyes kötődése a már 1849 végén emigrált Ujházy László (1795–1870) kormánybiztoshoz ugyancsak fontos szerepet játszott döntésében.

Érdekes módon az utazás, illetve a Magyarországról való távozás csinál Kerényi Figyesből jó költőt. Korábban megverselt eszméket és érzelmeket, de sokáig nem tudott igazán személyes hangon írni, viszont a hazától való elszakadás, az önkéntes emigráció *élménye* az, amitől korábban kis-sé vérszegény költészete megtelik étellel. Ennek köszönhetően írta Kerényi élete utolsó néhány évében legjobb verseit: ezek alkotják az *Úti jegyzetek*, illetve az 1846 utáni *Vándorkönyv* ciklust.

Maga az 1850-es emigrálás ténye jelentős, mert arra vall: Kerényi felismeri, hogy osztrák katonai uralom alá vetett hazájában csak behódolás vagy súlyos kompromisszumok megkötésével lehet élni. Neki nincs olyan közösségi háttere, mint Arany Jánosnak, illetve a vidéki magányt választó Tompa Mihálynak. A menekültek, illetve a Kossuth-emigráció tagjai viszont, bár többnyire nehéz anyagi körülmények között fognak élni, de magukkal viszik és éltetik a szabadság vágyát és a felszabadulás reményét. Ahogyan Kerényi *Tengeren* című versében írja: „Az én hazám zászlóin írva áll, / Szabad jövőd, vagy nemzethalál!”¹³ Ez egy hosszabb vers utolsó két sora, maga a vers voltaképpen egy, a magyar költészetben különleges helyzetben, tengeri viharban (vagy közvetlenül utána, azt felidézve) íródott, ami az Úrhoz való könyörgéssel ér véget, s benne éppen az a különös, hogy a költő az életveszélyben nem magáért, hanem nemzetének boldogulásáért imádkozik.

Ami a kivándorló Kerényit illeti, tudja, hogy nincs sok esélye verseinek otthoni fogadtatására és fennmaradására, ezt meg is írja egy rövid, de képeiben szuggesztív versben. *Simul a part felé...* a vers címe, ebben „tengervirágként” jellemzi költeményeit, amiket a hullámok majd a partra sodor-nak. Az utolsó két sor magáért beszél: „Le sem hajolnak majd dalom után, / De dalom a hazát még sem felejt.”¹⁴

Nehéz tengeri út után Kerényi megérkezik Amerikába, ahol a magyar emigránsok telepet alapítanak Iowa államban: ez lenne Új-Buda. Az éghajlati viszonyok, a földművelés nehéz feltételei és a civilizált világtól való elszigeteltség rövid idő alatt lelohasztja a telepesek kezdeti lelkesedését, maga Ujházy is elhagyja Új-Budát felesége halála után, és Texasba, San Antoniába költözik. Alighanem ezért megy Kerényi (gyalogosan?) utána 1853 tavaszán Texasba,¹⁵ ahol tisztázatlan körülmények között életét veszti: egyes források szerint sárgalázban hal meg, egy másik szerint véletlen baleset következtében. De még korábban küld egy levelet barátjának, Pákh Albertnek, amihez mellékel egy új-budai verset is – szomorúan realista életkép ez az amerikai magyar emigránsok jó részének sorsáról, nyugodtan közzé lehet tenni a Bach-korszakban. Az öt versszakból álló vers ezekkel a szavakkal zárul: „Itt, ahol sűrögni kéne, / Heverészek, pénzem nincsen; / Hírt hazámból nem hoz senki, / S ott van eltemetve kincsem.”¹⁶

Mi lenne ez az eltemetett kincs? A szabadság? Vagy a nyelv, ami Kerényi Frigyes esetében nem az anyanyelv, hanem az a nyelv, amibe fiatal korában egy életre beleszeretett? Megható lezárása ez egy csonka költői életműnek, ami Pákh Albertnek köszönhetően mégis fennmaradt. S amit Kerényiről elmondhatunk: paradox módon önkéntes emigrációjával vált a szabadságharc egyik leghűségesebb költőjévé, még akkor is, ha mások a passzív rezisztenciát, a helyben maradáást, a politikai kivárást választották. Egy eszmét többféleképpen lehet szolgálni – a felvidéki polonofil Kerényi, aki életét a magyar megújulásra tette fel, költészetével mindvégig a maga választott nyelvét és nemzetét szolgálta.

JEGYZETEK

¹ *Új magyar irodalmi lexikon*, Akadémiai, Budapest, 1994, 1019. Eszerint Kerényi már 1840-ben járt Lengyelországban, de nem tudni, ez az adat mennyire hiteles.

² *Kerényi Frigyes összes költeménye 1840–1851*, Franklin, Budapest, 1876, 50.

³ *Uo.*, 79–82.

⁴ *Uo.*, 86.

⁵ *Uo.*, 106.

⁶ *Uo.* 1815-től 1846-ig Krakkó szabad város volt az Ausztriához csatolt területeken belül. Lásd: *Literatura polska. Przewodnik Encyklopedyczny* (szerk. J. KRZYŻANOWSKI, Czesław HERNAS). T.1, A-M, PWN, Warszawa, 1985, 494.

⁷ *Kerényi... i. m.*, 91.

⁸ *Uo.*, 210. Az 1876-os kiadásban a vers utolsó sorából hiányzik az értelemszerű kettőspont.

⁹ Még Radnóti Miklós sem figyel fel arra egyébként kitűnő, 1943-as rádió-előadásában. RADNÓTI Miklós *Művei*, Szépirodalmi, Budapest, 1976, 973–981.

¹⁰ *Kerényi... i. m.*, 155.

¹¹ *A History of Hungary*, szerk. George BARANY, Peter F. SUGAR, I. B. Tauris Co. Ltd., London–New York, 1990, 200.

¹² RADNÓTI, *i. m.*, 980.

¹³ *Kerényi... i. m.*, 222.

¹⁴ *Uo.*, 214.

¹⁵ *Új magyar irodalmi lexikon, i. m.*, 1019.

¹⁶ *Kerényi... i. m.*, 224.; *Hét évszázad magyar versei, I.*, Magyar Helikon, Budapest, 1966, 1286. Az új-budai „gyarmat” kudarcáról lásd PULSZKY Ferenc, *Életem és korom II.*, Szépirodalmi, Budapest, 1958, 95.

